

Erdoğan and the Implementation of Populist Policies to Consolidate Power

Farshid Kardan

Political Sciences Dep. Imam Khomeini International University, s4003195002@edu.ikiu.ac.ir

Majid Bozorgmehri *

Professor of Political Science, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran, bozorgmehri@soc.ikiu.ac.ir

Hakem Ghasemi

Associate Professor of Political Science, Faculty of Social Sciences, Imam Khomeini International University, Qazvin, Iran, ghasemi@soc.ikiu.ac.ir

Mohammad Javad Mousanejad

Political Sciences Dep. Imam Khomeini International University, mousanejad@soc.ikiu.ac.ir

Abstract

Purpose: The general purpose of the research is to contribute to the studies of political sociology and the foundations of the legitimacy of power in Islamic countries, including Turkey. The specific purpose of this paper is to provide an analysis of the state of the Turkish political system during the reign of Recep Tayyip Erdoğan.

Method: The data collection method is documentary and the research method is content analysis.

Findings: The central question of the article is how Erdoğan used populist policies to consolidate his political power. The hypothesis of the research is based on the statement that Erdoğan has prepared a platform for the consolidation of his political power and his party by resorting to various populist policies.

Conclusion: Recep Tayyip Erdoğan is a populist who, by highlighting the corruption and passivity of the previous regimes, with temporary economic development (borrowing) and by using his charismatic personality, has taken the pulse of the religious and historical beliefs of the Turkish people. With passionate speeches and creating a sense of empathy and fraternity with the people, he has taken steps from the point of making reforms towards to the centralization for political power.

Keywords: Turkey, Justice and Development Party, Erdoğan, Populism.

Article type: Research

* Received on 20 February, 2024 Accepted on 7 January, 2025

Cite this article: Kardan, Bozorgmehri, Ghasemi & Mousanejad (2025) Erdoğan and the Implementation of Populist Policies to Consolidate Power, winter 2025, Vol.13, NO.4, 179-205.

DOI: 10.30479/psiw.2025.20034.3312

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University.

Corresponding Author: Majid Bozorgmehri (bozorgmehri@soc.ikiu.ac.ir)

اردوغان و اعمال سیاست های پوپولیستی برای تثبیت قدرت (۱۹۹۴-۲۰۲۴)

فرشید کاردان

دانشجوی دکترای رشته علوم سیاسی دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، s4003195002@edu.ikiu.ac.ir

مجید بزرگمهری

استاد گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران
bozorgmehri@soc.ikiu.ac.ir

حاکم قاسمی

دانشیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران،
ghasemi@soc.ikiu.ac.ir

محمدجواد موسی نژاد

استادیار گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران،
mousanejad@soc.ikiu.ac.ir

چکیده

هدف: هدف کلی پژوهش، کمک به مطالعات جامعه‌شناسی سیاسی و مبانی مشروعیت قدرت در کشورهای اسلامی از جمله ترکیه است. هدف خاص پژوهش ارائه تجزیه و تحلیل از وضعیت نظام سیاسی ترکیه در دوره حاکمیت رجب طیب اردوغان است.

روش: روش گردآوری داده‌ها، اسنادی و روش تحقیق، تحلیل محتوا است.

یافته‌ها: پرسش محوری مقاله این است: «اردوغان برای تثبیت قدرت سیاسی چگونه از سیاست‌های پوپولیستی بهره برده است؟» فرضیه تحقیق بر این گزاره استوار است که اردوغان با توسل به سیاست‌های پوپولیستی متنوع بستر تثبیت قدرت سیاسی خود و حزبش را مهیا کرده است.

نتیجه‌گیری: رجب طیب اردوغان پوپولیستی است که با برجسته‌نمایی فساد و انفعال نظام‌های پیش از خود با توسعه اقتصادی موقت (استقراض) و با استفاده از شخصیت کاریزماتیک، نبض اعتقادات مذهبی و تاریخی مردم ترکیه را در دست گرفته و با سخنرانی‌های پرشور و ایجاد حس همدلی و برادری با مردم از نقطه ایجاد اصلاحات به مسیر تمرکزگرایی قدم برداشته است.

واژگان کلیدی: ترکیه، حزب عدالت و توسعه، نظام سیاسی، پوپولیسم، کشورهای اسلامی.
نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۱ - تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۰/۱۸

استناد: کاردان، بزرگمهری، قاسمی و موسی نژاد (۱۴۰۳)، اردوغان و اعمال سیاست های پوپولیستی برای تثبیت قدرت

(۱۹۹۴-۲۰۲۴)، زمستان ۱۴۰۳، دوره ۱۳، شماره ۴، پیاپی ۵۲: ۱۷۹-۲۰۵

ناشر: دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره) حق مؤلف ©

۱. مقدمه

ظهور احزاب و رهبرانی که با بی‌پروائی خاصی همه موضوعات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را با ادبیات عامیانه به نفع خود به چالش می‌کشند و اتفاقاً در رقابت‌های انتخاباتی با اقبال عمومی و کسب آرای عمومی پیروز بوده‌اند، حوزه شناسایی ابعاد و تعریف «پوپولیسم» را توسعه داده است. از جمله این رهبران سیاسی دونالد ترامپ^۱، ویکتور اوربان^۲ و رجب طیب اردوغان^۳ هستند. این سیاست‌مداران شباهت‌های زیادی با یکدیگر دارند؛ به‌ویژه در اینکه از «تقابل مردم علیه حاکمیت پیشین» به نفع خود بهره‌برداری کرده و صرفاً با سخنوری‌های شورانگیز پرچم‌دار مردم خشمگین علیه سیاست‌مداران رقیب خود شده‌اند. علیرغم شباهت‌هایی که پوپولیست‌ها را در یک ردیف قرار می‌دهد، آن‌ها بنا به مؤلفه‌های سیاسی، اجتماعی، جغرافیایی و فرهنگی متفاوت کشورها، تفاوت‌های زیادی هم با یکدیگر دارند.

رجب طیب اردوغان یکی از رهبران سیاسی ترکیه است که طولانی‌ترین دوره زمامداری را از آن خود کرده است. او سرسلسله جنبان عصر پوپولیسم در ترکیه شناخته شده است. او برای بقاء در قدرت قادر است هرروز با جلوه‌نمایی در رنگی نو، آرای مردم را جذب کند. در دنیای دموکراسی، قرار بر این است که گروهی از منتخبان و نخبگان برای دوره یا دوره‌هایی معین بر مسند قدرت باشند و بر مبنای آنچه قانون اساسی یک کشور مقرر کرده است با هدف مدیریت و توسعه همه‌جانبه کشور سیاست‌گذاری و اعمال اختیار کنند؛ اما رجب طیب اردوغان از جمله سیاست‌مداران تاریخ سیاسی جهان است که نام او در زمره «رهبران سیاسی» قرار گرفته است. داده‌های لازم برای شناخت و تجزیه و تحلیل رهبران سیاسی جهان، مباحثات و عملکرد سیاسی آن‌ها است.

اردوغان از جمله رهبران سیاسی است که به ایراد سخنرانی و جلب توجه مطبوعات و نیز قرار گرفتن در مراکز مهم یا اجتماعات پرجمعیت مردمی علاقه بسیار دارد و همین امر باعث شده تا سخنرانی‌های او در وب‌سایت‌ها، یوتیوب، شبکه‌های اجتماعی، روزنامه‌ها و اخبار تلویزیون‌های ملی در همه کشورها پخش، بازنشر و یا در میزگردهای سیاسی مورد تحلیل قرار گیرد. از جمله سخنرانی‌های او در فضای سیاست بین‌الملل که با بررسی آن‌ها می‌توان مواضع او را در نظام حقوقی-سیاسی بین‌الملل دریافت و او را به‌عنوان یک «پوپولیست» به حساب آورد، سخنرانی‌های همیشگی او در جلسات گردهمایی در ناتو^۴ (TCBB, 2016)، سازمان ملل (Guardian, 2019) و اجلاس کشورهای عضو جی ۲۰^۵ (TCBB, 2015) است. دیگر سخنرانی‌های او در مناسبت‌های

1. Donald Trump, 45th U.S. President
2. Viktor Orbán, Prime Minister of Hungary (2010 to now)
3. Recep Tayyip Erdoğan
4. NATO (North Atlantic Treaty Organization)
5. G-20

ویژه و یا پشت سر گذاشتن بحران‌ها و چالش‌های خاص داخلی بوده که یکی از مهم‌ترین آن‌ها سخنرانی وی پس از شکست کودتا در تاریخ ۱۵ جولای ۲۰۱۶ و نیز سخنرانی عضویت مجدد او در حزب عدالت و توسعه^۱ با اصلاح قانون اساسی در آوریل سال ۲۰۱۷ بود.

اردوغان علاقه وافری دارد که مراسم کلنگ‌زنی پروژه‌ها یا بریدن روبان افتتاحیه بسیاری از رویدادهای فرهنگی و اجتماعی را شخصاً انجام دهد و ضمن آن سخنرانی کند، که معمولاً در این مناسبت‌ها نظر و رویکرد سیاسی خود را در خصوص مسائل بی‌ارتباط با این مراسم ایراد می‌کند. از دیگر سخنرانی‌های او می‌توان به خطابه‌های او در رقابت‌های انتخاباتی و جشن‌های پیروزی انتخابات اشاره کرد که برای تحلیل شخصیت او به‌عنوان یک رهبر سیاسی پوپولیست مورد استفاده قرار گرفته است.

در خلال سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۶ مناقشات داخلی و بمب‌گذاری‌های حزب پ.ک.کا.^۲ در سراسر ترکیه، این کشور را با بحران امنیتی مواجه کرد و گولن در سال ۲۰۱۶ دوباره برای سرنگونی اردوغان کودتا کرد. اردوغان با بهره بردن از حمایت سرویس‌های امنیتی اروپا و اسرائیل (Israel-Turkey relations, 2005) و فراخوان عمومی هواداران خود توانست قائله کودتا را به نفع خود خاموش کند. پس از آن اردوغان چهره جدیدی از خود نشان داد و با دستگیری مستمر روزنامه‌نگاران و منتقدین و سانسور شدید مطبوعات، زمینه برگزاری رفراندوم تغییر قانون اساسی برای تغییر نظام سیاسی پارلمانی به ریاست جمهوری و افزایش اختیارات خود را در سال ۲۰۱۷ فراهم کرد که در آن پیروز شد. در برهه زمانی ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹ اردوغان برای جلب افکار عمومی جهان اسلام در تقابل با آمریکا، اسرائیل، سوریه و برخی اعضای ناتو و هم‌چنین کشورهای حاشیه خلیج فارس دچار بحران روابط دیپلماتیک و نهایتاً تقابل با آن‌ها شد که سقوط ارزش پول ترکیه، افزایش تورم، هجوم پناهندگان سوری و سقوط اقتصادی را به همراه داشت تا جایی که او محبوبیت و آراء مردمی را به میزان قابل توجهی از دست داد. رویکرد اقتدارگرایی وی برای ابقاء در مسند قدرت باعث شد تا برای اولین بار روزنامه گاردین او را «پوپولیست» خطاب کند (Guardian, 2019) و نام او در کنار بسیاری از پوپولیست‌های دیگر قرار گرفت به نحوی که مطبوعات سیاسی اروپا برای نامیدن او به‌عنوان یک پوپولیست به اجماع رسیدند.

پرسش محوری مقاله عبارت از این است که اردوغان برای تثبیت قدرت سیاسی چگونه از سیاست‌های پوپولیستی بهره برده است؟ فرضیه تحقیق بر این گزاره استوار است که اردوغان با توسل به سیاست‌های پوپولیستی متنوع بستر تثبیت قدرت سیاسی خود و حزیش را مهیا کرده است. در واقع رجب طیب اردوغان پوپولیستی است که با برجسته‌نمایی فساد و انفعال دولت‌های

1. AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi)

2. The Kurdistan Workers' Party or PKK (Kurdish: پارتی کرێکارانی کوردستان / Partiya Karkerên Kurdistan)

پیش از خود، با توسعه اقتصادی موقت (استقراض) و با استفاده از شخصیت کاریزماتیک، نبض اعتقادات مذهبی و تاریخی مردم ترکیه را در دست گرفته و با سخنرانی های پرشور و ایجاد حس هم دلی و برادری با مردم از نقطه ایجاد اصلاحات به مسیر اقتدارگرایی قدم برداشته است. در این مقاله بر مبنای جهت گیری های سیاسی اردوغان در تقابل با سکولاریسم حاکم بر زمامداری ترکیه، عملکردهای اقتصادی، سخنرانی ها، مصاحبه ها و شخصیت شناسی اردوغان به عنوان یک رهبر کاریزماتیک در جامعه اسلامی ترکیه؛ سعی شده این نکته بررسی شود که چگونه اردوغان با استفاده از روش های پوپولیستی در مسیر ایجاد تغییرات مبنایی در نظام سیاسی حرکت کرد و روند دموکراسی ترکیه را به سوی اقتدارگرایی سوق داد. در روش تحقیق از شاخص «کیفی» استفاده شده است. برای شاخص کیفی، کلیه سخنرانی ها، مصاحبه ها و رفتارشناسی اردوغان گردآوری شده است. منابع مورد استفاده در مقاله حاضر مشتمل بر تألیفات اندیشمندان سیاسی، مقالات دانش پژوهان، داده های مطبوعات و نشریات می باشد.

اهمیت این پژوهش برای بازنشاسایی الگوی یک پوپولیست خاورمیانه ای است که با وجوه تمایز و مشخصات منحصر به فرد خود، نمونه جدیدی از ظهور پوپولیسم در ترکیه است. نظام پوپولیستی که رهبر آن صرفاً با سخنان پرشور و ایجاد رابطه صمیمی با مخاطب شنونده وقتی آن ها را خواهران و برادران خود خطاب می کند، می تواند آن ها را مقابل ارتش و هر دادگاهی به نفع خود همراه کرده و تمام زیرساخت های سیاسی ترکیه از جمله قانون اساسی را به نفع خود تغییر دهد. رجب طیب اردوغان هم رهبر ملت ترکیه است هم وامدار و مأمور به خدمت اتحادیه اروپا، هم خصم و هم دوست آمریکا و اسرائیل است و هم داعیه رهبری جهان اسلام را دارد.

۲. پیشینه پژوهش

آثار متنوعی که قریب به اتفاق به زبان انگلیسی هستند، به موضوع روش های پوپولیستی در جهان به صورت عام و به روش های پوپولیستی اردوغان به صورت خاص پرداخته اند. ساسکی روس^۱ و همکارانش (۲۰۱۹) در مقاله «ظهور نئوپوپولیسم»^۲ که در نشریه «تیم پوپولیسم»^۳ دانشگاه بریگهام ایالات متحده آمریکا منتشر شد سخنرانی های پوپولیستی رؤسای جمهور و نخست وزیران ۴۰ کشور از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۸ را تحت عنوان «ظهور نئوپوپولیسم» جمع آوری کرده که از جمله آن ها داده های مربوط به رجب طیب اردوغان است (Ruth et al, 2019). پائول لویس و همکارانش^۴ (۲۰۱۹) در مقاله «آشکار شد: طلوع و طلوع فصاحت پوپولیست»^۵ به بررسی الفاظ پوپولیستی رهبران سیاسی جهان می پردازند. این مقاله عنوان یک وب پایگاه داده ای

1. Saskia Ruth
2. Consequences of Populism Memo for The Guardian's "The New Populism"
3. Team Populism
4. Paul Lewis
5. Revealed: the rise and rise of populist rhetoric

است که سخنرانی‌های رهبران سیاسی ۱۴۰ کشور در آن گردآوری شده و با توجه به الفاظ پوپولیستی که در سخنرانی‌ها و خطابه‌های آن‌ها به کار رفته، بنا به راهبرد سیاسی و سخنرانی‌های آن‌ها درجه پوپولیستی آن‌ها را رتبه‌بندی کرده که در پروفایل آن‌ها ترکیه هم‌زمان با انتصاب رجب طیب اردوغان در سمت نخست‌وزیری از سال ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۹ دارای رتبه چهارم جهانی پوپولیسم بوده است. این ارزیابی نشان می‌دهد اردوغان که در سال ۲۰۰۳ اصلاً یک پوپولیست نبود، در سال ۲۰۱۹ هم‌ردیف با رهبران کشورهای آمریکای لاتین و نظام‌های کاملاً پوپولیستی قرار گرفته است (Lewis, 2019).

بابی گوش^۱ (۲۰۱۱) در مقاله خود با عنوان «عصر اردوغان»^۲ که هم‌زمان با انتصاب وی به‌عنوان نخست‌وزیر در مجله تایم انتشار یافت، با توصیف فضای ملاقات وی با همتای مصری‌اش در مصر به انبوه مردمی که به استقبال او آمده‌اند و شعار «زنده‌باد اردوغان مسلمان» به شخصیت کاریزماتیک اردوغان در میان مسلمانان به‌ویژه در کشورهای شمال آفریقا اشاره می‌کند و او را به‌عنوان سیاست‌مداری که اوضاع اقتصادی ترکیه را متحول نموده، تحسین می‌کند. از طرفی او را یک سیاست‌مدار خبره می‌داند که از این فضاها احساسی به‌خوبی بهره گرفته و در سخنرانی‌های خود مردم جهان عرب را شیفته خود می‌کند و از سبک و سیاق سخنرانی‌های او تمایل او برای حرکت به سمت یک نظام سیاسی توتالیتر و تغییر قانون اساسی ترکیه را پیش‌بینی می‌کند (Ghosh, 2011).

نشریه گاردین در پروژه شناسایی «نئوپوپولیسم‌ها» با مقاله بسان مک کران^۳ (۲۰۱۹)، و با عنوان «از اصلاحات تا سلطان جدید: تکامل پوپولیستی اردوغان در استانبول»^۴ سیر به قدرت رسیدن اردوغان از طبقه کارگر با اندیشه یک اصلاح‌طلب را از زمانی که وی حزب عدالت و توسعه را تأسیس کرد و سپس نخست‌وزیری و بعد ریاست جمهوری را به‌واسطه سخنرانی‌ها و مصاحبه‌های وی مورد بررسی قرار داده و تغییرات راهبردی او در سیاست از یک محافظه‌کار به یک ملی‌گرای اسلامی را از میان سخنرانی‌های او شرح می‌دهد تا زمانی که رویکرد او برای ابقاء در قدرت اردوغان را در مسیر تبدیل به یک دیکتاتور مستبد پیش می‌برد (McKernan, 2019).

انور آنت^۵ (۲۰۱۹) در نشریه بلومبرگ در مقاله «پوپولیسم عقب‌نشینی می‌کند و اردوغان همچنان در رقابت است»^۶ در خصوص سخنرانی‌های اردوغان در مبارزات انتخاباتی نوشته که علیرغم زوال اقتصادی اردوغان، او با استفاده از احساسات ملی و مذهبی مردم ترکیه در سخنرانی‌های خود توانست برای ابقاء در مسند قدرت پیروز انتخاباتی شود. چالش‌های قومیتی با عملیات افراطی و تروریستی به اردوغان کمک کرد تا اتحاد ملی را به سمت خود جلب و جذب

1. Bobby Ghosh
2. Erdoğan's Way
3. Bethan McKernan
4. From reformer to 'New Sultan': Erdoğan's populist evolution
5. Onur Ant
6. Populism Gets a Setback and Erdogan a Rival

کند. در ادامه نویسنده از خطر زوال دموکراسی در خاورمیانه به جهت اقدامات خودکامه اردوغان هشدار داده و او را به واسطه از بین بردن روح دموکراسی در ترکیه تقبیح می‌کند (Ant, 2019). سلیم کورو^۱ (۲۰۱۹) در مقاله «آیا پوپولیسم اردوغان به انتهای مرزهای خود رسیده؟»^۲ در نشریه نیویورک تایمز، به بررسی عملکرد اردوغان می‌پردازد. مؤلف از استمرار قدرت اردوغان طی ۱۷ سال و سخنرانی‌های پیروزمندانه او بعد از هر دوره انتخابات از شهرداری استانبول تا ریاست جمهوری و ضعف حزب‌های رقیب از سکولارها یا حزب دموکراتیک خلق کردستان می‌نویسد که به دلیل نبود نامزد کاریزماتیک و عدم دسترسی به رسانه‌های پرمخاطب و قدرتمند همیشه صحنه رقابت را به اردوغان می‌بازند (Koru, 2019).

مصطفی آکیول^۳ (۲۰۱۹) در مقاله «سیاست خارجی: عشق شما را آماده خواهد کرد تا از پوپولیسم رهایی یابید»^۴ از انتخابات شهرداری سال ۲۰۱۹ می‌نویسد که در آن اکرم امام اغلو^۵ از سیاست‌ها و سخنرانی‌های اردوغان برای پیروزی تقلید کرده و با پخش مواد خوراکی در خیابان‌های استانبول در واقع دموکراسی را به آن‌ها می‌خوراند تا پوپولیسم پیروز شود. او انتخابات شهرداری در استانبول به روش اردوغان را نمونه‌ای جهانی برای تولد پوپولیسم معرفی می‌کند (Akyol, 2019).

سونر چاپتای (۲۰۱۹) در کتاب «امپراتوری اردوغان: ترکیه و سیاست خاورمیانه»، به بیان سرگذشت رجب طیب اردوغان می‌پردازد و از این طریق تصویری جامع و روشن از سیاست خارجی ترکیه و جایگاه این کشور در خاورمیانه ارائه می‌دهد. او ضمن شرح تحولات ترکیه در دو دهه‌ی اخیر در سرتاسر کتاب به بیان این امر می‌پردازد که چگونه اردوغان (که به عقیده‌ی نویسنده مهم‌ترین رهبر ترکیه از زمان آتاتورک تا به امروز است)، از گذشته‌ی این کشور برای مشروعیت بخشیدن به جاه‌طلبی خود برای تبدیل ترکیه به یک قدرت بزرگ و مستقل استفاده می‌کند.

کتاب «برآمدن ترکیه‌ی اردوغان» اثر نیشه‌جان الکان و همکاران (۲۰۱۴)، بیان می‌دارد که زمانی که حزب عدالت و توسعه در سال ۲۰۰۱ تأسیس شد، این حزب در داخل و خارج ترکیه به‌عنوان مدلی معجزه آفرین در حکمرانی معرفی شد که در آن اسلام و سرمایه‌داری نئولیبرال به سمت تحول اجتماعی، سیاسی و اقتصادی گام برداشته‌اند.

در مجموع باید اذعان داشت که به زبان فارسی با فقر منبع جدی در خصوص موضوع مقاله روبرو هستیم و اثر حاضر کمک مؤثری به پردازش چنین موضوعاتی در فضای زبان فارسی دانشگاهی خواهد بود. ضمناً تحقیقات مزبور فاقد یک چارچوب نظری و تحلیلی مشخص بوده‌اند.

1. Koru
2. Has Erdogan's Populism Reached Its Limits?
3. Mustafa Akyol
4. Love Will Set You Free From Populism
5. Ekrem İmamoğlu

در واقع با مطالعه آن‌ها مشخص نمی‌شود که آیا نگاه تمجیدی و تحسینی به سیاست‌ها و شخصیت اردوغان دارند و یا با هدف خلق ادبیات پژوهشی با رویکرد نقد علمی تدوین شده‌اند.

۳. مبانی نظری، تعریف مفاهیم

وجه تسمیه «پوپولیست» یا عنوان «پوپولیسم» فاقد تعریف جامع و مانعی در ادبیات علوم سیاسی است. در واقع عدم اجماع دانش پژوهان برای ارائه یک تعریف کامل از «پوپولیسم» باعث شده که راهبردهای مختلفی برای شناسایی پوپولیست‌ها وجود داشته باشد. از جمله توصیفات و تعاریفی که ارائه شده جنبه «اقتصادی» دارند (Dornbusch & Edwards, 1991; Acemoglu et al., 2013: 771-805 یا برگرفته از «اندیشه» خاصی هستند (Mudde, 2004: 541-563; Stanley, 2008: 95-110; Hawkins, 2018: 513-528 Weyland,) و یا راهبردی «استراتژیک» دارند (Barr 2009:29-48; 1-22; 2001) و یا منطبق با نظریه لاکلاو^۱ (Laclau, 1977) هستند. در مقاله حاضر خصوصیات اردوغان در تعاریف اقتصادی و راهبردهای لاکلاو مورد بررسی قرار گرفته است.

یکی از مشهورترین تعاریف از سوی «کاس مود»^۲ اندیشمند دانمارکی در قالب دو نظریه ارائه شده است. در نظریه اول: پوپولیسم به دانش سیاسی یک فرد عامی اطلاق می‌شود که قادر است با سخنرانی‌های بسیار ساده و احساسی، عمیق‌ترین احساسات مردم را هدف گیرد. در نظریه دوم: پوپولیسم برای تشریح سیاست فرصت‌طلبانه‌ای به کار می‌رود که هدف آن جلب خشنودی لحظه‌ای مردم، رأی‌دهندگان و سپس خریدن آراء آنهاست (Mudde, 2004). مود نظریه اول را «عوام‌فریبی» و نظریه دوم را «فرصت‌طلبی» می‌نامد. وی در عین حال اذعان می‌دارد که این دو نظریه نمی‌تواند به صورت جامع پوپولیسم را تعریف کند و در نهایت پوپولیسم را بازتاب صدای مردم تعریف می‌کند و این‌گونه توضیح می‌دهد: «یک ایدئولوژی جامعه را به دو گروه «همگن» و «ناهمگن» یعنی «مردم خوب» و «نخبگان فاسد» تقسیم می‌کند و پوپولیسم می‌کوشد تا خود را بازتاب صدای عامه مردم نشان دهد» (Mudde, 2004: 541-563).

«ارنستو لاکلاو» قبلاً معتقد بود: پوپولیسم نه یک ایدئولوژی مشابه با لیبرالیسم، سوسیالیسم یا محافظه‌کاری است (Laclau, 1977) بلکه یک منطبق سیاسی برای ساختن توده‌های متحدالشکل با مطالبات اجتماعی است که با ساختار سیاسی حاکم در تعارض است (Laclau, 2005: 107-136). وی پوپولیسم را نوعی ساده‌سازی «فضای سیاسی» تعریف می‌کند (Laclau, 2005: 107-136). لاکلاو در تألیفات بعدی خود تعاریف دیگری را به پوپولیسم اضافه می‌کند و معتقد است در هر کشور دو تقسیم‌بندی گروهی بین «مردم» و «حاکمیت» وجود دارد (Laclau, 2005: 107-136).

1. Ernesto Laclau

2. Cas Mudde

لاکلاو هرگز تعریف معینی از پوپولیسم ارائه نکرد و سعی داشته تا پوپولیسم را به جنبش‌های جناح چپ متصل کند (Hawkins & Kaltwasser, 2017: 513-528).

در مجموع و با توجه به تعاریف مختلف، سیاست پوپولیستی به رویکرد تبلیغاتی افراد اشاره دارد که فرد با ارائه تصویری کاریزماتیک می‌کوشد از طریق بیانات هیجانی و شورانگیز در حمایت از حقوق توده‌های میلیونی، نقد تند و قاطعانه سیاست‌گذاران پیشین، حضور در مجامع مردمی پرجمعیت به‌ویژه اقشار کم‌درآمد، جوانان، سربازان، بازنشسته‌ها، زنان، فضای عمومی تبلیغات سیاسی را به‌ویژه در ایام انتخابات به نفع خود تغییر دهد.

با این تعریف «مود و کالتواسر»^۱ از اندیشمندان برجسته در راهبرد ایدئولوژیک، اردوغان را «پوپولیست» نامیده‌اند (Mudde & Kaltwasser, 2017). این دو اندیشمند بدون تجزیه و تحلیل ایدئولوژی اردوغان، او را صرفاً با توجه به شیوه‌هایی که برای جلب نظر و آراء عمومی بکار می‌گیرد، در رده پوپولیست‌ها قرار داده‌اند. هاوکینز (Hawkins, 2018) و نیز آیتاچ و یونس (Aytaç & Öniş, 2014: 41-59) از اندیشمندان علوم سیاسی در ترکیه نیز با توجه به روش‌های مورد استفاده، اردوغان و حزب او را پوپولیست محض خوانده‌اند.

۴. داده‌ها و تحلیل آن‌ها، مظاهر پوپولیستی در رفتارهای اردوغان

داده‌های جمع‌آوری شده برای تجزیه و تحلیل اردوغان به‌عنوان یک پوپولیست از میان سخنرانی‌های وی انتخاب شده است. در نتیجه، داده‌ها ما را به این ادعا سوق می‌دهند که مفاهیم خاصی مانند «مردم» و «اراده مردم» نیز در خطابه‌های اردوغان بسیار به کار رفته‌اند. بنابراین، با بررسی سخنرانی‌های اردوغان در ادوار مختلف، می‌توان استدلال کرد که وی از مضامین پوپولیستی برای جلب آراء و انتظار مردم تا چه حد بهره برده تا پلکان ترقی را طی کند و در جایگاه سیاسی خود ابقاء شود.

تجزیه و تحلیل این قسمت نشان می‌دهد که وصف پوپولیستی اردوغان تنها به یک دوره از حیات سیاسی او مربوط نیست، بلکه تعریفی کلی از رویکرد استراتژیک اردوغان برای نیل به اقتدارگرایی و تثبیت مقام خود است.

۴-۱. هنگامه ورود اردوغان به سیاست از دروازه احزاب

اردوغان، به‌خوبی می‌دانست که در نظام سیاسی ترکیه نمی‌تواند، تربیون فردی داشته باشد، پس باید برای پیشرفت در حزب یا احزابی نفوذ می‌کرد. وی با ورود به حزب رستگار ملی که جناح مقابل حزب کمونیست بود وارد عرصه سیاست شد، سپس به پارلمان راه یافت و در سال ۱۹۹۴ شهردار استانبول شد (2010, "Recep Tayyip Erdoğan").

1. Mudde and Kaltwasser

در زمان شروع به کار، توسط رسانه‌های ترکیه با عنوان «کدو تنبل» به شدت مورد تمسخر قرار می‌گیرد. اما او فردی عمل‌گرا بود و اقداماتی در زمان تصدی‌اش انجام داد که از او تصویر یک معجزه‌گر را به نمایش می‌گذاشت.^۱ در سال ۲۰۰۱ عبدالله گل^۲ و اردوغان حزب «عدالت و توسعه» را تأسیس کردند. او با زیرکی خاصی سیاست‌مداران سکولار را در هیئت مدیره حزب جای داد و حزبش را به‌عنوان یک جناح دموکرات محافظه‌کار معرفی کرد، و در انتخابات سال ۲۰۰۲ با ۳۴٪ آراء وارد پارلمان شد. در سال ۲۰۰۳ عبدالله گل، ممنوعیت او در اشتغال در مناصب سیاسی را رفع کرد و او نخست‌وزیر ترکیه شد.

در ترکیه نظام حزبی است، که مردم را با عقاید مختلف به‌سوی منویات حزبی هدایت می‌کند. احزاب سکولار (حزب جمهوریت خلق^۳)، دموکرات‌ها (حزب دموکراسی خلق) یا محافظه‌کارهای چپ لیبرال، کمونیست‌ها و غیره، با اردوکشی خیابانی مقابل اردوغان صف‌کشی کردند و دائم به مردم هشدار می‌دادند که ممکن است با پدیده ظهور اسلام‌گرایی افراطی مواجه شوند. اما اردوغان با رویکردی خاص و زیرکانه در صحنه رقابت حاضر شد. همسر محجبه او با لباس‌های گران‌قیمت و برندهای پرستاره و معروف اروپایی و ترک همیشه او را همراهی می‌کند و اردوغان هیچ مخالفتی با مشارکت یا اعمال محدودیت برای زنان ندارد و حتی با زنان به راحتی مصاحفه می‌کند. حجاب همسر اردوغان یک نسخه به‌روزشده از روسری است که تمام زنان محجبه ترک در شهر و روستا، از آن برای پوشش استفاده می‌کنند. سابقه پاکدستی و عمل‌گرایی اردوغان در مقام شهرداری استانبول و دوران نخست‌وزیری به او کمک می‌کند تا از وی چهره‌ای صداقت‌پیشه در اذهان عامه ترسیم شود.

۴-۲ موضوع ارامنه و ارمنستان و رویکرد اردوغان

ارامنه از زمان جنگ جهانی اول، همه‌ساله مراسم عزاداری چشمگیری در خصوص واقعه کشتار جمعی یا «نسل‌کشی»^۴ ارامنه توسط سربازان امپراتوری عثمانی برگزار می‌کنند و با هیاهوی

۱. او خطوط لوله آبرسانی را به طول صدها هزار کیلومتر توسعه داده و مشکل آبرسانی استانبول را حل می‌کند. استانبول پر از زباله را با وارد کردن مدرن‌ترین تجهیزات بازیافت، از آلودگی نجات می‌دهد. تمام اتوبوس‌های قدیمی گازوئیل سوز را از ناوگان حمل و نقل خارج کرده و اتوبوس‌های گازسوز مدرن را جایگزین می‌کند و آسمان استانبول آبی می‌شود. برای حل مشکل ترافیک پنج‌جاهیل و دهها بزرگراه و گذرگاه جدید احداث می‌کند و قفل ترافیک استانبول می‌شکند. او فساد را در شهرداری استانبول از ریشه می‌خشکاند و دو میلیارد دلار بدهی شهرداری را برداشت و میلیاردها دلار برای شهرداری سرمایه‌گذاری می‌کند. او تنها شهرداری بود که دو دوره برای شهرداری انتخاب و جایزه بهترین شهردار جهان از سازمان ملل را از آن خود می‌کند. ("Recep Tayyip Erdoğan", 2010).

۲. به دستور اردوغان بنرهای مبتذل از سطح شهر جمع‌آوری و نصب آن‌ها ممنوع شده و او این‌گونه محبوب قلب مردم استانبول می‌شود. اردوغان عمیقاً به اعتقادات مذهبی خود برای مبارزه با نظام سکولار ترکیه پایبند است و در سال ۱۹۹۷ در مقام شهردار طی یک سخنرانی، اشعاری می‌خواند که با آن، مخالفت قلبی خود با قانون اساسی را بازگو می‌کند و این مخاطره سیاسی او را به جرم خشونت و عداوت مذهبی علیه قانون اساسی، روانه زندان کرده و او را از کلیه فعالیت‌های سیاسی و حزبی منع می‌کند، اما این باعث نشد تا از محبوبیت او کم شود و شهرت او از مرزهای استانبول فراتر رفته و حالا مردم ترکیه او را به‌عنوان یک اسلام‌گرای ضد فساد و عمل‌گرا می‌شناسند. در سال ۲۰۰۱ بسیاری از احزاب اسلام‌گرا به حکم دادگاه قانون اساسی ممنوع فعالیت می‌شوند ("Recep Tayyip Erdoğan", 2010).

3. Abdullah Gül

4. (CHP) Cumhuriyet Halk Partisi, Republican People's Party of Turkey. به ترکی استانبولی)

5. Genocide

تبلیغاتی، خواستار عذرخواهی رسمی دولت ترکیه بابت نسل‌کشی عثمانی‌ها در ۱۹۱۵ هستند. دولت ترکیه تا زمان به قدرت رسیدن اردوغان همواره موضوع نسل‌کشی را کتمان کرده و هرگز عذرخواهی یا اقدام خاصی برای رفع کدورت انجام نداده بود. بعد از به قدرت رسیدن اردوغان، رهبر حزب اصلی مخالفان اردوغان یعنی «حزب خلق جمهوری خواه» نامه‌ای به وزیر خارجه ارمنستان می‌فرستد و با ابراز هم‌دردی با آن‌ها خواهان تشکیل کمیته تحقیق و تفحص دوجانبه می‌شود. وزیر خارجه ارمنستان هم جواب او را با تندی می‌دهد و اظهار می‌کند این موضوع تاریخی ارتباطی با سیاست‌بازی ترک‌ها ندارد (Journal of Turkish Weekly, 2005). در شرایطی که احزاب لائیک کمپینی تشکیل می‌دهند تا دولت اردوغان را برای طرح موضوع در سطح جهانی تحت فشار قرار دهند، اردوغان در سال ۲۰۰۸ در پاسخ مطالبات کمپین اظهار می‌دارد: من نه کمپین شما را قبول دارم و نه از آن حمایت می‌کنم و می‌دانم ما هیچ جنایتی مرتکب نشدیم که به خاطر آن عذرخواهی کنیم و من نفعی در تحریک اذهان و به مخاطره انداختن صلح جهانی نمی‌بینم (Journal of Turkish Weekly, 2005) و مجدداً در سال ۲۰۰۹ در مقابل هجمه ترک‌های لائیک می‌گوید: امکان ندارد، کسی که به اسلام ایمان داشته باشد، نسل‌کشی کند (Freedman, 2009). اردوغان ضمن تلاش برای جذب گروه‌های متعصب ترک ضد ارمنی، در صدد جلب نظر اتحادیه اروپا نیز بود^۱. اردوغان با نصب دو مجسمه (که استعاره میراث بشری است) در شهر کارس^۲، منطقه‌ای ارمنی‌نشین در ترکیه، سعی در دل‌جویی از ارامنه را داشت و نهایتاً در سال ۲۰۱۴ در بیانیه‌ای که به نه‌زبان قرائت شد از همه فجایع و کوچ اجباری و غیره که برای ارامنه اتفاق افتاده بود عذرخواهی کرد (BBC. News, 2014).

اردوغان بیش از اینکه به ارامنه فکر کند به دنبال تضعیف کمپینی بود که می‌توانست حزب و قدرتش را تهدید کند و یا باعث شود که حمایت اتحادیه اروپا را از دست دهد. بی‌تردید آرزوی اردوغان در آن زمان الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا بود تا بتواند از مواهب صندوق مالی اتحادیه اروپا سهم‌خواهی کند و وارد حوزه شینگن شد. رفتار متناقض اردوغان در این موضوع، رویکرد پوپولیستی او را کم‌کم آشکار نمود. چرخش‌های غیرمترقبه برای کسب محبوبیت در مرزهایی فراتر از ترکیه (میان غربی‌ها) و عدول از ارزش‌هایی که زمانی سنگ بنای مبارزه انتخاباتی او بود نشان می‌دهد یک پوپولیست چگونه به اقتضای زمان و مکان می‌تواند تغییر ماهیت دهد.

۱. دولت ارمنستان قبلاً اقبال خوبی در میان دولت‌های اروپایی نداشت چون اولاً با اروپائیان غربی اختلافات مذهبی کهنه داشتند و هم اینکه ارمنستان دولت دست‌نشانده روسیه محسوب می‌شد. اما شورای حقوق بشر اروپا دنبال بهانه‌جویی برای مخالفت با الحاق ترکیه به اروپا بود و از اردوغان خواست، به خاطر آبروی حقوقی که آن‌ها به بشر ارزانی داشتند به درخواست ارامنه پاسخ مثبت دهد.

۴-۳. اردوغان در تقابل با چالش کردهای ترکیه

برخلاف ارمنه، کردها اقبال خوبی در کشورهای اتحادیه اروپا به ویژه کشورهای اسکانندیناوی دارند. کردها از سال ۱۹۷۸ مهاجرت‌های گروهی و فردی را با موضوع پناهندگی سیاسی به اروپا داشتند و نسل‌های جدید تحصیل کرده توانسته‌اند با اخذ تابعیت اروپایی و نفوذ به مراجع قانون‌گذاری از جمله پارلمان‌ها و مراجع تصمیم‌گیری سیاسی مثل وزارت امور خارجه راه یابند. نسل دوم این گروه پناهنده‌ها معمولاً به شدت به دنبال اثبات وفاداری خود به عنوان «شهروند نمونه» اروپا هستند و با دعوت‌های مکرر از همکاران و دوستان اروپایی خود به میهمانی‌های سنتی و انجام خدمات اضافه به خوبی می‌کوشند نظر مساعد دوستان «سفید اروپایی» را به سوی خود جلب کنند.^۱ شاید در میان سایر اقلیت‌های خاورمیانه، کردها خیلی زودتر به لزوم انسجام تشکیلات حزبی پی بردند و احزاب مختلفی دارند. «حزب کارگران کردستان» معروف به پ.ک.ک. اولین حزب تمام مسلح نظامی است که دارای اساسنامه و مرام‌نامه مذهبی اسلامی نیست و به نوعی «مارکسیسم لنینیست» تلقی می‌شود و پیش از اقدامات تروریستی در ترکیه، اروپا و آمریکا، به عنوان «رزمندگان بومی» شناسایی و به موجب مندرجات میثاق سیاسی بند ۲ از ماده ۴۳ پروتکل الحاقی کنوانسیون ژنو در باب حقوق مخاصمات^۲، به رسمیت شناخته شده بودند.^۳

سیاست سرکوب کردها توسط ارتش ترکیه که با حمایت بخشی از بدنه روشن‌فکری افراطی و ملی‌گرای ترکیه دنبال می‌شد همواره مورد توجه و مخالفت جامعه بومی و مهاجر کردهای ترکیه بود. هم‌زمان حزب «جمهوریت خلق» که گروهی از روشن‌فکران و هنرپیشه‌ها و خواننده‌های کرد تبار را در کمپینی جمع کرده بود در مطبوعات و رسانه‌های داخلی و خارجی و اجتماعات و تظاهرات خیابانی علیه اردوغان موضع‌گیری سختی کردند و او را متهم کردند که سیاست اسلام‌گرایانه وی در ادامه سیاست دولت‌های کودتایی ضد کردها است. در این شرایط اتحادیه اروپا با ورود به موضوع در سال ۲۰۰۹ از اردوغان خواست تا وضعیت کردها را سروسامان دهد و لذا اردوغان اجازه تدریس زبان کردی در کنار زبان ترکی و نیز ثبت اسامی کردی در شناسنامه‌ها و دستور عفو عمومی برای اعضای پ.ک.ک. را صادر کرد (Sebnem, 2009) و در سال ۲۰۱۱ از

۱. کردها همیشه با اجرای سنتها و رقص‌کردی میهمان‌های خود را به وجد می‌آوردند و درعین حال خود را قربانی تاریخ ستم‌بار خاورمیانه نشان می‌دهند و اینکه با چنین فرهنگ غنی و پشتوانه تاریخی نسل‌های پیشین، قلمرو سرزمینی واحد که به توان نام یک کشور را بر آن نهاد، ندارند. همه این مؤلفه‌ها به آن‌ها کمک کرده تا دوستان بسیاری در اروپا داشته باشند.

2. "Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977". International Committee of the Red Cross.

۳. پ.ک.ک سیاست بسیار زیرکانه‌ای داشته و دارد. زمانی که متهم به تروریسم می‌شود، اعلام آتش‌بس می‌کند و هر جایی که کردهای چهار کشور ایران، عراق، سوریه و ترکیه وارد مناقشات داخلی شوند به یاری آن‌ها می‌شتابد و حتی در زمان حمله اسرائیل به فلسطینی‌های لیبیرال در لبنان در سال ۱۹۸۲ به کمک آن‌ها می‌شتابد و همیشه از آن‌ها در مقابل اسرائیل حمایت سیاسی و حتی نظامی داشته است. آن‌ها زنان را به خدمت نظامی گرفتند و سلحشوری این قوم در حمایت از یکدیگر همواره تحسین جهانیان را به نفع خود داشتند.

کشتار جمعی دو طایفه کرد توسط نیروهای دولتی در سال‌های ۱۹۳۸ و ۱۹۳۹ عذرخواهی رسمی کرد و قول داد عدالت را در مورد آن‌ها اجرا کند (Telegraph, 2011).

۴-۴. استفاده تبلیغاتی اردوغان در لوای الزامات اتحادیه اروپا

حزب «عدالت و توسعه» نام خود را وام‌دار برنامه بلندمدت الحاق به اتحادیه اروپاست. عدالت به معنی تأسیس و تقنین استانداردهای جامعه دموکراتیک غربی و آزادی‌های حقوق بشری و توسعه به معنای رشد اقتصادی ترکیه برای جذب سرمایه‌گذاری‌های غرب ثروتمند و بازگشت سودآور آن به منشأ سرمایه است (TIME, 2013).

اردوغان با رویکرد پوپولیستی به نحوی عمل کرده است که گویا ابتکار در تغییرات اساسی و به ثمر نشاندن بسیاری از دستاوردهای حقوق بشری صرفاً توسط او به انجام رسیده است. در صورتی که بسیاری از این اقدامات در واقع در مسیر روند تحقق شروط اتحادیه اروپا برای تصویب و قبول الحاق ترکیه به آن اتحادیه بوده است.

در شرایط وخیم اقتصادی دهه ۷۰ ترکیه، الحاق به اتحادیه اروپا می‌توانست این کشور را به لحاظ اقتصادی و امنیتی نجات دهد. شورای اروپا در زمان تأسیس اتحادیه اروپا هم‌زمان صندوق‌های کمک به کشورهای کمتر توسعه‌یافته در اروپا را تأسیس کرد تا بتواند وضعیت این کشورها را تا حدودی به استانداردهای اروپای ثروتمند برساند و ثروت انباشت شده در اروپا در کشورهای عضو وارد گردش مالی این کشورها گردد. ترکیه می‌خواست از تنها ستاره اقبال خود که همان همسایگی و قرار گرفتن ۳٪ از قلمرو سرزمینی آن در قاره اروپا بود بهره‌مند شود. با توجه به اوضاع آشفته سال‌های دهه هشتاد و حتی نود، اروپا موضع سخت‌گیرانه‌ای نسبت به اجرای مصوبات شورای اروپا داشت و قطعاً یکسان‌سازی قوانین حقوق بشری در ترکیه از جمله الزاماتی بود که ترکیه باید به آن عمل می‌کرد. اردوغان بیش از همه زمامداران پیش از خود وجهه اسلام‌گرا را به نمایش می‌گذارد، اما از همه همتاهای قبلی خود راحت‌تر با فرمان‌های اتحادیه اروپا کنار آمد. از این رو، اردوغان در سال ۲۰۰۴ و در زمان نخست‌وزیری خود لایحه لغو مجازات اعدام در ترکیه را به پارلمان برد و آن را اجرا کرد (2010, "Recep Tayyip Erdoğan"). اردوغان همچنین در سال ۲۰۰۸ قانون منع مصادره اموال اقلیت‌های مذهبی را در پارلمان تصویب کرد و اموال مصادره شده همه یهودی‌ها، ارامنه و سایر اقلیت‌های مذهبی را به آن‌ها مسترد کرد. اما درخواست‌های اتحادیه اروپا فراتر از این موارد بود. مطالبه بعدی، آزادی بیان، اجازه برگزاری اجتماع برای اقلیت‌ها، آزادی مطبوعات و سایر آزادی‌های مدنی و اجتماعی بود. اردوغان در سال ۲۰۱۵ به یهودیان اجازه داد تا فستیوال خیابانی خود را آزادانه برگزار کنند (Times of Israel, 2015) که این امر خشم طرفدارانش را به همراه داشت. خواسته‌های اتحادیه اروپا اصلاً با مقتضیات خاص جامعه مسلمان ترکیه سازگاری نداشت. اتحادیه اروپا خواستار آزادی حقوق خاص هم‌جنس‌گراها و آزادی بیان برای هر گروه و فرقه خاص شد. اردوغان به خوبی می‌دانست که یک

بال پرواز او حمایت مردمی بود که به دلیل گرایش‌های اسلام‌گرایانه او و حجاب خانواده‌اش از او حمایت می‌کردند و از سوی دیگر به حمایت اتحادیه اروپا را نیاز داشت. اردوغان در نیل به اهداف خود به مانعی سخت رسید و ترجیح داد فعلاً بر کسب حمایت مردمی تکیه کند. فضای رسانه‌ای غرب با تمام قوا بر او تاخت و به او لقب پوپولیست داد و نهایتاً، اتحادیه اروپا در ۲۰ فوریه ۲۰۱۹ الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا را به بهانه نگرانی‌های حقوق بشری، تعلیق کرد (Daily Express, 2019).

۴-۵. اردوغان در نبرد با رسانه‌ها

اردوغان همیشه سعی کرده در برابر رسانه‌ها، واجد چهره‌ای موقر، خوش‌پوش و جذاب باشد. قطعاً به تناسب‌انداز بسیار اهمیت می‌دهد چون دوست ندارد هیچ عیبی در آینه، جاه‌طلبی‌های او را خدشه‌دار کند. او در آینه مردی را می‌بیند که علاوه بر ظاهر بی‌نقص و پرجاذبه، اقتدار برای تحقق آرمان‌های جهانی و احیای یک امپراتوری نوین را دارد (Salihoglu&Camadan, 2020: 1035-1050). مشخصه مشترک پوپولیست‌ها، احساس کمال در خود است. اردوغان فراموش می‌کند که اگر کمک‌های مالی اروپا و استقرار وضعیت جنگی در برخی از کشورهای خاورمیانه نبود، هیچ قله‌ای در ترکیه برای فتح وجود نداشت و از دیگر توفیق‌های اقتصادی این دو دهه مرهون شکست لیبرال‌ها و سکولارها در کشورش بود. اردوغان فراموش‌کار، هیچ انتقادی را بر نمی‌تابد (Halil, 2016: 121-130). رسانه‌های حکومتی داخلی که تحت حمایت مالی و سیاسی حزب یا پوپولیست حاکم هستند همیشه در راستای اهداف یک حاکم وقت با انتشار مطالب چاپلوسانه، درست به بلندی آرمان‌های پوپولیست‌ها قد می‌کشند. اما رسانه‌های خارجی به‌ویژه مطبوعات در غرب حیاتی مستقل از نظام پوپولیستی دارند. رسانه‌های مستقل، صدای مجازی فردی از آحاد مردمی هستند که می‌خواهند جایگاه یک پوپولیست را متزلزل و آن را فتح کنند. این نوع رسانه‌ها به نحوی موشکافانه بخش مهمی از زوایای زندگی اجتماعی و سیاسی سیاست‌مداران و از جمله خانواده‌های آن‌ها را تحت نظر می‌گیرند و کوچک‌ترین اشتباه، لغزش یا تعارض در رفتار آن‌ها را ثبت و ضبط و افشاء می‌کنند. مبارزه با رسانه‌های مستقل کار بسیار دشواری است که در نظام‌های دمکراتیک عملاً امکان‌پذیر نیست.

رویکرد اردوغان، سیاست سرکوب مخالفان است. اردوغان پس از شکست دادن کودتا در سال ۲۰۱۶، روزنامه‌هایی که دستگیری‌ها و نحوه محاکمه کودتاگران را مورد انتقاد قرار می‌دادند توقیف کرد و روزنامه «زمان»^۱ که یکی از پرتیراژترین روزنامه‌های ترکیه است نیز از این سرکوبگری در امان نماند. روزنامه‌های آمریکایی اردوغان را مورد انتقاد قرار داده و ادعا می‌کنند او از مسیر دموکراسی خارج شده است و گزارشگر اروپا نیز گزارش می‌دهد که قوه قضائیه ترکیه واجد استقلال

1. Zaman Gazetesi

نیست و اردوغان دشمن مطبوعات و رسانه های مردمی است و از او به عنوان یک دیکتاتور نام می بردند (Deutsche Welle, 2016). حمایت غرب از مطبوعات، اشتیاق رسانه های اجتماعی را برای مبارزه بیشتر می کند و مطالب از طریق «ویکی پدیا» منتشر می شود و اردوغان خشمگین از این تقابل، در ابتدا دسترسی به ویکی پدیا و بعد توئیتر و نتفلیکس^۱ را در سال ۲۰۲۰ قطع می کند (Reuters, 2020). رسانه ها به شدت خانواده اردوغان و به ویژه دخترش «اسراء»^۲ را کنترل می کنند. این رسانه ها با ارائه مستندات و شواهدی مدعی هستند که اسراء که با پسر وزیر دارایی اردوغان در یک مراسم شاهانه ازدواج کرده و حجاب اسلامی کامل دارد، در لوای پرچم بنیادهای خیریه در واقع اقدام به پول شویی و انتقال آن ها به آمریکا می کند و از طریق شرکت های فراساحلی میلیارد ها دلار را برای شرکت های ترک جابجا می کند (Wilks, 2022).

اردوغان نه تنها انتقاد به خود بلکه انتقاد یا هیچ اتهامی را نسبت به خانواده خود تحمل نمی کند و خطوط قرمز بسیاری را در پیرامون دوستان و خانواده خود رسم نموده و برای مخالفانش خط و نشان می کشد. اردوغان یا هر پوپولیست دیگری از یک راز نهفته در تاریخ حکمرانان غافل است و این راز، همزادی زهر کشنده در «قدرت» است که با تطویل دوره زمامداری قوی تر می شود. زمان همیشه علیه حکمرانان است و تنها حکمرانانی از آن مصون مانده اند که قبل از فرارسیدن زوال سیاسی خود، عرصه قدرت را ترک کنند. به نظر نمی رسد، اردوغان قصدی برای بازنشستگی از بازار مکاره سیاست داشته باشد ولی خواه و ناخواه حیات سیاسی او در حال فرسودگی و زوال است (Silverman, 2023).

۴-۶. تصویرپردازی اروپایی از ترکیه با استفاده از ابزار تبلیغات

کشاورزی، بخشی کوچک از صادرات ترکیه را تشکیل می دهد و عمده درآمد اقتصادی ترکیه از صنایع نساجی و تولید لباس، خودروسازی، فعالیت های عمران در ساخت وساز آپارتمان و ویلا برای خارجیان، انواع توریسم درمانی و سیاحتی و همچنین تولید سریال های تلویزیونی است. شاید در تاریخ بسیار عجیب باشد که کشوری از راه تولید سریال های تلویزیونی بتواند برای خود تجارت کلانی را کسب کند. تولید سریال هایی با ماهیت بسیار عامه پسند و دارای ارزش های هنری و سینمایی محدود و سطحی (Bhutto, 2019). این سریال ها عمدتاً در خدمت تبلیغ ارکان دیگر اقتصاد مثل صادرات لباس و پارچه و لوازم خانگی و حتی نمایش ویترونی ترکیه برای گردشگران است. مراجع فرهنگی دولت اردوغان با استفاده از ابزار این نوع سریال ها، می کوشند تاریخ افسانه ای، جذاب و عامه پسند را برای ملل مسلمان، به ویژه ملت های همسایه در خاورمیانه عرضه کنند. از این دسته سریال های تلویزیونی می توان از سریال های تاریخی نظیر عصر باشکوه (خرم سلطان)^۳،

1. Wikipedia (a free-content online encyclopedia)

2. Netflix(Streaming media company)

3. Esra

4. Muhteşem Yüzyıl

ظهور امپراتوری عثمانی^۱، آلپ ارسلان-سلجوق بزرگ^۲ و سریال‌های درام مثل «ایزل»^۳، «عشق ممنوع»^۴، «روزی روزگاری»^۵ و غیره نام برد.

اردوغان چشم آبی، همیشه می‌خواسته به دنیا بگوید، سرزمین ترکیه قسمتی از قاره اروپاست و نژادی شبیه ملل اروپایی دارد و برای همین اکثریت هنرپیشه‌ها با مشخصات نژادهای غربی یعنی چشم‌های آبی و رنگ پوستی بسیار روشن انتخاب می‌شوند تا مردم خاورمیانه متقاعد شوند، ملت ترکیه هویت ژنتیکی برتر از مردم خاورمیانه دارند. بخش اعظم سریال‌های شبکه‌های متنوع «جم»^۶ و یا «ام.بی.سی.پرشیا»^۷ که دارای زیرنویس و یا دوبله فارسی است در واقع رقیب جدی و تا حدودی موفق در برابر صنعت ضعیف صداوسیما ایران، امارات متحده عربی، و عربستان سعودی است. اردوغان ممنوعیت‌هایی را در تبلیغ مشروبات الکلی، و صحنه‌های غیرمعارف و عربان‌نمایی را ابلاغ کرده و چنین سیاستی باعث شده ملل مسلمان خاورمیانه تصویری ایدئال از ترکیه را تصور کنند.^۸

۴-۷. رویکردهای دوگانه و پوپولیستی در قبال اسرائیل

ترکیه اولین کشور اسلامی بود که از سال ۱۹۴۹ روابط با اسرائیل برقرار کرد و سطح همکاری در سطوح دیپلماتیک، همکاری‌های نظامی، استراتژیک و حتی اطلاعاتی بود. ترکیه بسیار مشتاق بود که با این همکاری‌ها ستونی در خاورمیانه شود. اردوغان هم‌زمان با تداوم این سیاست‌ها، دنبال فرصتی است که در چشم مردم مسلمان ترکیه که از اشغال فلسطین و قبله اول خود به دست اسرائیل، بغضی فروخورده دارند، عزیز و محبوب شود.

اردوغان در سال ۲۰۰۵ به‌عنوان نخست‌وزیر ترکیه از اورشلیم بازدید (Greg, 2005) و حتی به محل یادبود قربانیان هولوکاست رفته و حلقه‌گل تقدیم کرد. مسلمانان ترکیه از این اقدام اردوغان بسیار خشمگین شدند ولی او مدعی بود که سفرش برای حل و فصل مشکلات دولت فلسطین در جوار اسرائیل بوده است. در سال‌های ۲۰۰۸ تا ۲۰۰۹ که اسرائیل به نوار غزه حمله کرد و غیرنظامیان بسیار به‌ویژه کودکان قربانی بمباران‌های کور اسرائیل شدند، خشم مسلمانان جهان برانگیخته شد و حتی دولت‌های غیر اسلامی نتوانستند نسبت به این جنایات جنگی موضع بی‌طرفی

1. Rise of Empires: Ottoman
2. Alp Arslan, Sultan of Great Seljuk
3. Ezel
4. Forbidden Love
5. Öyle Bir Geçer Zaman Ki
6. Gem
7. MBC Persia

۹. در سریال‌ها خبری از فقر و بی‌بندباری نیست! دخترکان نوجوان که گرفتار تورسیم فحشاء هستند را کسی نمی‌بیند. همه‌جا خانه‌های چوبی پر از گل‌دان یا آپارتمان‌های لوکس است. مردم هم غرق رفاه هستند و زنان کشاورز مثل مدل‌ها لباس می‌پوشند! آن‌ها در سریال‌های تجاری، روس‌ها را به تمسخر می‌گیرند و فیلم‌نامه به نحوی تنظیم شده که زنان زیبای اوکراینی‌تبار به‌عنوان خدمه منزل در ترکیه کار می‌کنند و آرزوی ازدواج و اقامت در ترکیه را دارند و به این روش وفاداری خود به غرب به نشان می‌دهند.

بگیرند. اردوغان که از خشم فروخورده مسلمانان ترکیه احساس خطر می‌کرد به دنبال فرصت مناسبی برای جبران مافات بود. برای همین در اجلاس اقتصاد جهانی داووس در سال ۲۰۰۹ در سوئیس، در یک برنامه تلویزیونی و در حضور خبرنگاران با شیمون پرز^۱ نخست‌وزیر اسرائیل وارد مجادله می‌شود و ناگهان صدایش را بالا برده و او را «بچه‌کش» خطاب می‌کند و به او می‌گوید که تبعات جنایاتش او را خواهد کشت (Hürriyet Daily News, 2009). رسانه‌های خبری تصویر و اخبار را به سرعت منتشر کردند و اردوغان پایگاه حمایت مردمی خود در ترکیه و جهان اسلام را ترمیم و حتی تحکیم کرد.

متعاقب آن، در مانور نظامی مشترک آمریکا، ایتالیا، اسرائیل و ترکیه بنام «عقاب آناتولی^۲» اردوغان پرواز هواپیماهای اسرائیل در آسمان کشور ترکیه را ممنوع کرد. اردوغان هم از محبوبیت در میان مسلمانان خشنود بود و هم از تبعات اقداماتش علیه اسرائیل بیمناک بود و به صورت محرمانه هیئت‌های عالی‌رتبه‌ای را برای عادی‌سازی روابط با اسرائیل مأمور کرد و در همین اثنا، میزبان «خالد مشعل^۳» رئیس دفتر سیاسی حماس شد و این موضوع باعث شد تا اسرائیل مواضع خصمانه‌ای را نسبت به ترکیه اعمال کند. اردوغان برای تشریح خاطر هم‌پیمانان خود در ناتو، درخواست میانجی‌گری بین دولت سوریه و اسرائیل را طرح نمود که اسرائیل آن را رد کرد. اسرائیل نیز در هر فرصتی به دنبال تضعیف کشور ترکیه بود. برای مثال در یک دیدار رسمی سفیر ترکیه در یک صندلی پایه کوتاه در کنار معاون نخست‌وزیر اسرائیل قرار گرفت و در آن جلسه فقط پرچم اسرائیل قرار داده شد. معاون نخست‌وزیر اسرائیل در پاسخ به سؤال خبرنگار در خصوص کیفیت روابط بین ترکیه و اسرائیل، جواب داد: مهم این است که سطح ما بالاتر و ترکیه همواره در موضعی پایین‌تر است، ما لبخند نمی‌زنیم و همان‌طور که می‌بینید اینجا فقط یک پرچم وجود دارد (CNN, 2010).

در ۳۱ می سال ۲۰۱۰ «جنبش غزه آزاد^۴» متشکل از فعالان سیاسی و مدنی از ملیت‌های مختلف، ناوگانی از اعضای خود را سوار بر قایق و در آب‌های بین‌المللی دریای مدیترانه پرچم فلسطین را برافراشتند که نیروی دریایی اسرائیل به یکی از قایق‌ها حمله و نه تن از سرنشینان را که ترک تبار بودند کشت و ترکیه خواهان عذرخواهی اسرائیل شد. با امتناع اسرائیل، روابط ترکیه و اسرائیل تا ۲۰۱۳ همچنان در هاله‌ای از ابهام و تیرگی بود، تا این‌که در اکتبر همان سال نتانیا هو نخست‌وزیر اسرائیل از اردوغان عذرخواهی کرده و تعهد کرد که موجبات رضایت خاطر خانواده قربانیان را فراهم کند و اردوغان نیز از طرف ملت ترکیه این عذرخواهی را پذیرفت.

1. Shimon Peres
2. Anatolian Eagle
3. Khaled Mashal
4. Free Gaza Movement

اردوغان در حمایت جهان اسلام حزب صهیونیسم را متهم به ارتکاب جنایت علیه بشریت کرد که اسلام هراسی را ایجاد کرده و در ادامه توضیح داد که هدف و آماج سیاست‌های دولت اسرائیل است و حتی اسرائیل را متهم به دخالت در خلع و اعدام رئیس‌جمهور مصر (مورسی)^۱ کرد و در سال ۲۰۱۰ باز هم کشور اسرائیل را دولتی تروریست معرفی کرد که در فلسطین نسل‌کشی کرده است و از دیوان بین‌المللی کیفری درخواست کرد تا عاملان را محاکمه و مجازات کند و با فراخوانی سفیرش از اسرائیل سطح روابط دیپلماتیک را تا حد کنسولی تنزل داد (Telegraph, 2010). روزنامه حریت^۲ که متعلق به حزب او بود، این تاخت‌وتاز به اسرائیل را با سرتیترهای درشت منتشر می‌کرد و مسلمانان ترکیه از این ژست اردوغان بسیار خشنود بودند.

ترکیه و اسرائیل تا سال ۲۰۱۶ روابطی پرتنش را گذراندند و هر یک دیگری را به اقدامی خرابکارانه متهم می‌کرد و این در حالی بود که همکاری‌های نظامی، مستشاری، اقتصادی و گردشگری در زیر پوشش پر از هیاهو به آرامی جریان داشت. در تاریخ ۲۰ مارس ۲۰۱۶ یک عملیات انتحاری توسط داعش در استانبول برای کشتن دو ترک که تابعیت مضاعف اسرائیلی داشتند انجام شد و پس از آن اردوغان پیامی به نتانیاهو نخست‌وزیر اسرائیل فرستاد و ضمن آن تأثیر عمیق و تسلیت خود را به ملت و خانواده قربانیان ابلاغ کرد. سپس وزیر خارجه اسرائیل برای تسهیل اعزام خانواده قربانیان به ترکیه و انجام تحقیقات جنایی وارد استانبول شد و از همکاری شایان مقامات ترکیه در تسهیل تشریفات اداری و نیز مهمان‌نوازی آن‌ها قدردانی کرد. پس از آن دولت‌های ترکیه و اسرائیل در تاریخ ۲۷ ژوئن ۲۰۱۶ موافقت‌نامه صلح را امضاء کردند که به تصویب مجلسین دو دولت رسید (Hürriyet Daily News, 2009). به موجب این موافقت‌نامه اسرائیل فعالیت دفتر حماس در ترکیه به عنوان یک جنبش را به رسمیت شناخت و با پرداخت ۲۰ میلیون دلار غرامت به اتباع ترکیه که در دریای مدیترانه توسط سربازان اسرائیل کشته شده بودند خود را بری‌الذمه کرده و دولت ترکیه نیز از تعقیب قضایی هرگونه شکایت علیه اسرائیل در مراجع قضایی یا بین‌المللی انصراف داد. البته ترکیه ضمن این موافقت‌نامه جواز کمک‌های انسان دوستانه به مردم غزه را از دولت اسرائیل اخذ کرد. در دسامبر همان سال دولت‌های اسرائیل و ترکیه با اعزام سفیران خود روابط دیپلماتیک را در بالاترین سطح ارتقاء دادند.

در میانه روابط سرد و پرتنش توییتی در دنیای مجازی، ترکیه روابط عادی با دولت اسرائیل داشت و بسیار آشکار بوده و هست که تحرکات اردوغان در پیام رسانه‌های مجازی، قسمتی از رفتارهای پوپولیستی او برای تبریئه خود از همکاری با دولت تروریست اسرائیل است. جملات خصمانه در پیام‌رسان تویتر از اردوغان هیچ‌گونه تناظری با همکاری‌های اقتصادی، نظامی، امنیتی، اطلاعاتی و دیپلماتیک ترکیه و اسرائیل نداشت.

1. Mohamed Morsi
2. Hürriyet Gazetesi

۴-۸. اردوغان در تقابل یا تعامل با روسیه

در ربع اول قرن بیست و یکم، تعامل و یا تقابل با شخص «ولادیمیر پوتین»^۱ محور اصلی روابط و مرادفات سیاسی رهبران جهان با کشور روسیه بوده است. پوتین در سال ۲۰۰۴ برای راه اندازی خط لوله سوآپ گاز طبیعی از روسیه به اروپا، معروف به «شریان آبی»^۲ وارد استانبول شد و این تاریخ نقطه عطف روابط ترکیه با روسیه است. ترکیه در سازمان نظامی ناتو که ایالات متحده آمریکا توانمندترین عضو آن است، از سال ۱۹۵۴ عضویت دارد ولی همیشه شاهد تبعیض و حتی نادیده انگاری سایر اعضا بوده است. اردوغان، مانند همه پوپولیست‌ها خود را یک قهرمان جهانی می‌داند و یکی از آرزوهای او رستاخیز امپراتوری عثمانی است که زمانی اروپا را به زانو درآورد. اردوغان از دستورالعمل‌های مستمر اتحادیه اروپا برای قبولی درخواست الحاق ترکیه به اتحادیه اروپا به تنگ آمده و از اینکه نقش تعیین‌کننده‌ای در تراز جهانی قدرت ندارد، احساس حقارت دارد. از طرفی، همیشه در مناقشات نظامی خاورمیانه مثل جنگ‌های داخلی سوریه که تحت حمایت روسیه است، موضع بی‌طرفی داشته است. کشور روسیه شریک تجاری بسیار ارزشمندی برای ترکیه محسوب می‌شود. شهروندان جهانگرد روسی سواحل ترکیه را برای تعطیلات آفتابی انتخاب می‌کنند. اردوغان در تلاش برای جلب حمایت روسیه است. او بسیار علاقه‌مند به تجهیز و بازسازی ارتش خود با تسلیحات مدرن روسی است، چراکه سازمان نظامی ناتو از تجهیز ارتش ترکیه به سیستم موشکی میان‌قاره‌ای^۳ امتناع کرد (Barak, 2016) و همین امر باعث شد تا اردوغان قرارداد خرید سیستم موشکی اس ۴۰۰^۴ و تحویل آن تا سال ۲۰۲۰ را با روسیه امضاء کند (New York Times (Europe), 2017) و مضاف بر آن، نیروی هوایی خود را با جنگنده نسل سوم روسیه بنام سوخو-اف ۳۵ اس^۵ و سوخو ۵۷ روسیه تجهیز کند (Woody, 2017) که این امر خشم متحدان ترکیه در ناتو را به همراه داشت. اردوغان می‌خواست جایگاه ایران در خاورمیانه را از آن خود سازد تا به جای اینکه همیشه نقش میانجی را بازی کند خود نیز یکی از اهرم‌های نظامی در خاورمیانه باشد (Capaccio, 2019).

اردوغان، تا حدودی مرعوب جایگاه و قدرت پوتین است و گاهی در دیدارهای رسمی، سعی می‌کند به دوربین‌ها بگوید، اردوغان قدرت بزرگی است و برای همین در جلسات مذاکره با پوتین گاهی، تلافی جویانه، تأخیر می‌کند تا نشان دهد او رئیس‌جمهور کوچک یک کشور بزرگ نیست (Erlanger, 2022) اما خیلی زود با موضع‌گیری علیه بایدن^۶ که پوتین را یک قاتل معرفی کرده بود (Al Jazeera, 2021) با توییتی جنجالی بایدن را مورد سرزنش قرار داد و پوتین را مردی محترم

1. Vladimir Putin
2. Blue stream
3. Intercontinental ballistic missile
4. S400
5. Su-F35S
6. Joe Biden (46th U.S. President)

و باهوش خطاب کرد (TASS, 2021). روابط روسیه و ترکیه گاه و بیگاه با انتقاد یا محکومیت رفتارهای نظامی به صورت سینوسی در تلاطم است، اما اردوغان همیشه سعی می‌کند تا با تملق‌گویی یا اتخاذ موضع مشترک در جهان سیاست رضایت پوتین را جلب کند. برای مثال در ونزوئلا برخلاف شرکای تجاری-نظامی خود در غرب، اردوغان در حمایت از «مادورو»^۱ موضعی مشترک با روسیه می‌گیرد (Hürriyet Daily News, 2019) و یا در زمان حمله روسیه به اوکراین بر خلاف جبهه غرب، از اجرای تحریم‌های غرب علیه روسیه امتناع می‌کند چون به خوبی می‌داند که بدون حمایت روسیه گندم و سوختی به ترکیه نمی‌رسد و غرب هم هیچ‌گاه تکیه‌گاه مناسبی برای بحران‌های کشورش نبوده است. ترکیه اردوغان به بهانه میانجی‌گری برای صادرات غله اوکراین نقش میانجی در منازعه را بازی می‌کند تا بازنده منازعات غرب با روسیه نباشد (Dikmen & Kucukgocmen, 2022). اردوغان که بسیاری از اصلاحات اقتصادی و خط‌مشی سیاسی خود را هم‌سو و در راستای دستورات اتحادیه اروپا برای الحاق به این اتحادیه به کار بسته بود، با پیش‌بینی احتمال تحریم از طرف روسیه، بدون توجه به ماهیت جنگ تهاجمی روسیه علیه اوکراین در موضع بی‌طرفی قرار گرفت ولی با توجه به شرایط، نقش سیاسی خود را تغییر می‌داد.

۴-۹. رفراندوم برای کسب قدرت تمام‌عیار

اسم رمز آغاز عصر زمامداری اردوغان احیای اقتصاد ترکیه بود. او بی‌شک با قدرت‌نمایی در مقام شهردار استانبول توانست اعتماد عمومی را به خود جلب کند و در مسیر مبارزات حزبی یا اتخاذ سیاست‌های خارجی، تمام مساعی خود را برای تثبیت و توسعه اقتصادی ترکیه به کار گرفت. اردوغان در ابتدای زمامداری، تمام سیاست خارجی و داخلی خود را برای ارتقاء و تثبیت نرخ ارز ترکیه (لیر) به کار بست و برای الحاق به اتحادیه اروپا، سعی داشت تا دستورات یک‌جانبه شورای اتحادیه اروپا را اجرا کند. اما رفته‌رفته، خواستگاه سیاسی اردوغان تغییر کرد و خواستگاه او از پیشرفت اقتصادی فراتر رفته و در اندیشه احیای یک قدرت نظامی و ایفای نقش ژاندارمی در خاورمیانه بود. اردوغان خودخواسته حیات پوپولیستی همتایان خود در خاورمیانه را تکرار می‌کند. جاه‌طلبی‌های او به مراتب بیش از اختیاراتی است که قانون اساسی ۱۹۸۲ برای یک نخست‌وزیر و رئیس‌جمهور تعیین کرده است و برای ابقای خود در صحنه سیاست، قانون اساسی را به شکلی که دوست دارد اصلاح کرد. اردوغان در سال ۲۰۱۷ و قبل از انتخابات ریاست جمهوری در ترکیه، لایحه رفراندوم قانون اساسی را به مجلس برد تا ابزارهای تحمیل قدرت بر سیستم سیاسی کشور را به چنگ آورد و برای این منظور ۱۸ مورد را در قانون مورد اصلاح قرار داد. مهم‌ترین تغییرات قانون اساسی ترکیه، استحاله نظام پارلمانی به ریاست جمهوری است. بدین ترتیب مقام نخست‌وزیری حذف شده و رئیس‌جمهور بالاترین قدرت اجرایی کشور است. اما

1. Nicolás Maduro (President of Venezuela)

اردوغان قدرتی فراتر از ریاست جمهوری می‌خواست و آن مداخله در انتخاب هیئت عالی قضات و دادستان‌های کل کشور بود (CJP, 2024). با قدرت مداخله مزبور، ریاست جمهوری می‌توانست استقلال نیم‌بند قوه قضائیه را تضعیف کند و با گماشتن ۴ نماینده منتخب و وزیر دادگستری، قوه قضائیه را در حیطه اختیار خود داشته باشد و حتی صلاحیت بالاترین رکن قضایی کشور را در حد «شورا» تقلیل داده و آن را «شورای قضات و دادستان‌ها» (CJP, 2024) نام‌گذاری کند. اردوغان، در رفراندوم با وعده‌های جدیدتری تریبون قدرت را در دست گرفت. مراسم خیمه‌شب‌بازی سپاهیان با لباس‌های امپراتوری عثمانی به راه انداخت و به مردم ترکیه وعده ظهور قدرت جهانی داد. اردوغان از این طریق تلاش دارد خود را رهبری بزرگ جلوه دهد که می‌تواند عظمت امپراتوری عثمانی را احیا و ترکیه را به‌جای آن بنشانند.

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

از زمان به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه در ۲۰۰۲، اصلاحیه‌هایی به قانون مجازات ترکیه، قانون ممنوعیت و تعقیب قاچاق، قانون جنگل‌ها، قانون مجازات نظامی، قانون مبارزه با تروریسم، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون رویه دادرسی اداری، قانون تشکیل و تشریفات محاکمه دادگاه‌های امنیتی دولتی، قانون مطبوعات، قانون در مورد تأسیس و پخش صداوسیما، قانون انجمن‌ها، قانون تظاهرات و مجامع، قانون شماره ۶۵۷ در مورد کارکنان دولت، قانون مدیریت استانی، قانون وظایف و حقوق پلیس، قانون احزاب، قانون آموزش و تدریس زبان‌های خارجی، قانون اداره کل بنیادها و قانون بنیادها وارد شد که این تصور را به وجود می‌آورد که کشور ترکیه در ریل دموکراسی حرکتی روبه‌جلو دارد. از جمله اصلاحات، می‌توان به موارد ذیل اشاره داشت: لغو مجازات اعدام در زمان صلح، پخش برنامه به زبان‌هایی غیر از ترکی در ترکیه، لغو عبارات «زبان‌های ممنوعه قانونی» در برخی قوانین، محدودیت مدت بازداشت به چهار روز و ایجاد فرصت تجدید دادرسی پس از تصمیم دادگاه اروپایی حقوق بشر که اصلاحات قابل توجهی به نظر می‌رسید (Refworld, 2002).

باید به خاطر داشت که بعد از به قدرت رسیدن اردوغان، به موازات رفع عنوان مجرمانه و تخفیف مجازات‌های ضد بشری، حقوق سیاسی در هر دوره به‌شدت محدود شده است به طوری که انتقاد و مخالفت با اردوغان و اعضای حزبش جرم انگاری شده و منتقدان دستگیر و زندانی می‌شوند. قانون عملاً عامل تضییع حقوق تبدیل شده است و عدالت که وجه تسمیه حزب حاکم است، واقعیت عینی برای اکثریت مردم ترکیه ندارد. ترکیه از زمان تأسیس جمهوریت تا دوره حاضر هرگز نتوانسته حقوق سیاسی، مدنی و اقتصادی مندرج در دو میثاق حقوق بشری را در فضای سیاسی اجتماعی خود تحقق بخشد و هنوز دستورالعمل‌های حقوق بشری اتحادیه اروپا به‌عنوان پیش شرط الحاق به اتحادیه با موانع جدی روبرو است. درعین حال اردوغان همیشه سعی داشته که کشور ترکیه را نمادی از کشور مسلمان دموکراتیک جلوه دهد و این امر همیشه با سیاست‌های پان‌ترکیسم و

نابرداری او در مقابل اقلیت‌های مخالف در تعارض بوده است. اردوغان همیشه به بهانه «امنیت» اصول دموکراتیک و حقوق اساسی را تعلیق و یا محدود نموده است، و چندین بار با مداخلات نظامی مخالفان را کاملاً قلع و قمع کرده است. اردوغان از ابتدای به قدرت رسیدن، سیاست دموکراتیک را در یک قاب باریک و شکننده و فقط برای تزئین عملکردش اعمال نموده و آنچه در متن حکومت او دیده می‌شود یک اقتدارگرایی محض است.

با این حال، وضعیت سیاسی کنونی ترکیه به گونه‌ای است که حتی در مقایسه با بحران‌های سیاسی دولت‌های قبل از اردوغان، اقتدارگرایی در ترکیه، بسیار شدید و محسوس است. اردوغان احزاب را به گونه‌ای تضعیف کرده که روزه‌روز به واقعیت توتالیتر نزدیک‌تر می‌شود. از زمان انتخابات ژوئن ۲۰۱۵، زمانی که حزب عدالت و توسعه متوجه شد که این امکان وجود دارد که به واسطه یک انتخابات آزاد و عادلانه قدرت سیاسی را از دست بدهد، دولت اردوغان تلاش کرده است تا نفوذ خود را در همه حوزه‌های زندگی شهروندان و حتی بر ذهن آحاد مردم تثبیت کند (refworld, 2015).

دولت اردوغان پس از گذار از کودتای نافرجام ۱۵ جولای ۲۰۱۶ فرصت را غنیمت شمرده و به بهانه ایجاد امنیت، خودکامگی‌های خود را تثبیت نمود و پس از آن در مسیر برقراری نظام توتالیتر گام بردارد (Guardian, 2017).

نتیجه‌گیری

رجب طیب اردوغان این اقبال را داشت تا به علت زندگی در بطن مردم ترکیه و با شناخت خواسته‌های اکثریت مردمی که وی آن‌ها را «ملت» خطاب می‌کند، از حمایت گسترده آن‌ها بهره‌مند شده و به قله قدرت برسد. اردوغان به نیکی می‌دانست که شاه‌بیت شعارهایی که او را در مسند قدرت قرار می‌دهد، شعارهای فقرزدایی و الحاق به اتحادیه اروپا برای بالا بردن تراز قدرت سیاسی و اقتصادی در خاورمیانه و عرصه سیاست بین‌الملل بود. همان‌طور که در بحث نظری اشاره شد اردوغان با به‌کارگیری مجموعه رفتارهای سیاسی پوپولیستی سعی کرده که خود را به‌عنوان شخصیتی مدرن طرفدار الحاق به اتحادیه اروپا، طرفدار عثمانی‌گرایی و بازگشت ترکیه به دوران عظمت امپراتوری عثمانی، رهبر جهان اسلام و بازگشت به تاریخ تمدنی صدر اسلام، طرفدار حجاب زنان در کنار آزادی سائرین، طرفدار فقراء و اقشار کم‌درآمد جلوه دهد.

آنچه وی را در ردیف پوپولیست‌های شاخص جهان سیاست قرار می‌دهد رویکرد شعارزدگی، خودشیفتگی یا سوءاستفاده از ارکان دموکراسی و اعمال سیاست‌های متناقض در روابط بین‌الملل، و تخریب زیرساختارهای توزیع قدرت در ترکیه با برگزاری رفراندومی است که منویات درونی او برای ابقاء در مسند قدرت را تضمین می‌کرد. پژوهش حاضر فارغ از آمارسازی‌های رسانه‌های مجازی، ابعاد شخصیت و راهبردهای سیاسی اردوغان از منظر نظریه‌پردازان علوم سیاسی را مورد مطالعه قرار داده است. نقطه عطف نگارش حاضر، بعد منتقدانه آن نسبت به شخصیت و راهبرد

سیاسی متناقض اردوغان در منطقه خاورمیانه است که در جهت مطرح کردن ترکیه به عنوان قدرتی بزرگ و با عظمت در این منطقه ژئوپلیتیک پیش می‌رود.

قطعاً، ظهور و تثبیت هر رهبر پوپولیستی که به سمت اقتدارگرایی قدم برمی‌دارد، در نهایت منجر به تشدید اختلافات، استمرار روحیات نظامی‌گری و تشکیل گروه‌های متخاصم می‌گردد. اردوغان محصولی از امتزاج چپ افراطی و راست نتولیرال در یک کشور مسلمان است که سودای رهبری جهان اسلام در قالب مدرن آن را دارد. در نتیجه، به نظر می‌رسد از مسیر سیاست‌های پوپولیستی، توانسته جایگاه قدرت خود را در ترکیه امروز تثبیت کند.

کتابنامه

الکان، نشه‌جان، ارول بالکان و احمد اونجو، (۱۴۰۰)، *برآمدن ترکیه/ اردوغان*، ترجمه آیدین اخوان اقدم، نشر آگه

چاپتای، سونر، (۱۴۰۰)، *امیراتوری اردوغان: ترکیه و سیاست خاورمیانه*، ترجمه حمید هاشمی کهندانی، نشر کتاب کوله‌پشتی

References

- Acemoglu, D., Egorov, G., & Sonin, K. (2013). A political theory of populism. Oxford, Quarterly Journal of Economics: 771-805.
- Akyol, M. (2019). Love Will Set You Free From Populism. Foreign Policy. <https://foreignpolicy.com/2019/07/01/love-willset-you-free-from-populism/>
- Al Jazeera. (2021). Unacceptable: Erdogan slams Biden over 'killer' Putin comment. Al Jazeera. <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/19/turkeys-erdogan-says-biden-comments-on-putin-unacceptable>.
- Ant, O. (2019). Populism Gets a Setback and Erdogan a Rival. Bloomberg. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-24/populism-gets-a-setback-and-erdogan-a-rival>.
- Aytaç, S. E., & Öniş, Z. (2014). Varieties of Populism in a Changing Global Context: The Divergent Paths of Erdoğan and Kirchnerismo. JSTOR, Comparative Politics, vol. 47(1): 41-59. www.jstor.org/stable/43664342
- Barak, R. (2016). Israel and Turkey Officially Announce Rapprochement Deal, Ending Diplomatic Crisis. Haaretz. Archived from the original on 27 June 2016.
- Barr, R. R. (2009). Populists, Outsiders and Anti-Establishment Politics. Party Politics, 15(1): 29-48.
- BBC. News. (2014). Turkey offers condolences to Armenia over WWI killings. <https://www.bbc.com/news/world-europe-27131543>
- Bhutto, F. (2019). New Kings of the World: Dispatches from Bollywood, Dizi and K-Pop. UK, Guardianbookshop, Columbia Global Reports.
- Capaccio, A. (2019). Russia Is Trying to Sell Turkey Its Own Stealthy New Fighter After U.S. Revoked Access to F-35 2019. Bloomberg.

- <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-07-17/white-house-says-turkey-s-role-in-f-35-program-now-impossible>.
- CJP. (2024). Council of Judges and Prosecutors. <https://www.cjp.gov.tr/>
- CNN. (2010). Israel-Turkey tensions high over TV series". CNN. Jan. 12, 2010. <http://edition.cnn.com/blogarchive/insidethemiddleeast.blogs.cnn.com/2010/01/13/israel-turkey-tensions-high-over-tv-series/>
- Daily Express. (2019). Change it now!' Turkey FURIOUS as EU votes to STOP accession talks. Express.co.uk. <https://www.express.co.uk/news/world/1090402/EU-news-turkey-membership-eu-turkey-accession-latest-news>
- Deutsche Welle. (2016). European Parliament slams Turkey over deterioration of rights and democracy. Deutsche Welle. April 14, 2016. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0133_EN.html
- Dikmen, Y. & Kucukgocmen, A. (2022). Turkey, Russia, Ukraine, U.N. meet on grain exports. Reuters. <https://www.reuters.com/markets/commodities/turkey-russia-ukraine-un-meeting-grain-set-weds-minister-2022-07-12/>
- Dornbusch, R. and Edwards, S. (1991). The Macroeconomics of Populism. In the Macroeconomics of Populism in Latin America. Chicago: University of Chicago Press.
- Erlanger, E. (2022). Erdogan and Putin: Complicated Relations with Mutual Benefits. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2022/08/11/world/europe/erdogan-putin-turkey-russia-ukraine.html>.
- Freedman, S. (2009). Erdogan's blind faith in Muslims. The Guardian. <http://www.theguardian.com/commentisfree/2009/nov/11/erdogan>
- Ghosh, B. (2011). Erdoğan's Way. Time Magazine. <https://content.time.com/time/covers/europe/0,16641,20111128,00.html>.
- Greg, M. (2005). Turkish Leader Visits Israel, Restoring Friendly Ties. New York Times. <https://www.nytimes.com/2005/05/02/world/middleeast/turkish-leader-visits-israel-restoring-friendly-ties.html>
- Guardian. (2019). From Reformer to 'New Sultan': Erdoğan's Populist Evolution. <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/from-reformer-to-new-sultan-erdogans-populist-evolution>
- The Guardian. (2017). Turkey blocks Wikipedia under law designed to protect national security. <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/29/turkey-blocks-wikipedia-under-law-designed-to-protect-national-security>
- Halil, K. (2016). Erdogan's Journey: Conservatism and Authoritarianism in Turkey Foreign Affairs. NY, Council on Foreign Relations, Vol. 95, No. 6: 121-130
- Hawkins, K. A. & Kaltwasser, C.R. (2017). The Ideational Approach to Populism. Oxford, Latin American Research Review. 52(4): 513-528.
- Hawkins, K. A. (2018). The ideational approach, In Routledge Handbook of Global Populism. Carlos de la Torre, Routledge Handbooks Online. <https://www.routledge.com/The-Ideational-Approach-to-Populism-Concept->

- Theory-and-Analysis/Hawkins-Carlin-Littvay-Kaltwasser/p/book/9781138716537
- Hürriyet Daily News. (2009). Turkish PM storms out of Davos' Gaza session, slams moderator. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkish-pm-storms-out-of-davos-gaza-session-slams-moderator-10887282>
- Hürriyet Daily News. (2019). Turkey condemns coup attempt in Venezuela - Turkey News. <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-condemns-coup-attempt-in-venezuela-143062>.
- Israel-Turkey relations. (2005). In wikipedia. Retrieved Feb. 19, 2024, from https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Turkey_relations
- Journal of Turkish Weekly. (2005). Yerevan Rejects Turkish PM Erdogan's Dialogue Letter. April 14, 2005. Archived from the original on 4 October 2013.
- Koru, S. (2019). Has Erdogan's Populism Reached Its Limits? The New York Times. <https://www.nytimes.com/2019/04/02/opinion/turkey-erdogan-election-defeat.html>
- Laclau, E. (1977). Politics and ideology in Marxist theory: Capitalism, fascism, populism. London, Verso.
- Laclau, E. (2005). On populist reason. London: In Verso. Levitsky, S. & Loxton, J. (2013). Populism and competitive authoritarianism in the Andes, Democratization, 20(1): 107-136.
- Lewis, P., Barr, C., Clarke, S., Voce, A. & Levett, C. (2019). Revealed: the rise and rise of populist rhetoric. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/nginteractive/>.
- McKernan, B. (2019). From Reformer to 'New Sultan': Erdoğan's Populist Evolution. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/11/from-reformer-to-new-sultan-erdogans-populist-evolution>
- Mudde, C. (2017). Populism: An Ideational Approach. Oxford, the Oxford Handbook of Populism (2017):27 – 47. http://works.bepress.com/cas_mudde/121/
- Mudde, C. (2004). The Populist Zeitgeist. Cambridge. Government and Opposition. 2004; 39(4):541-563. DOI:10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x
- Mudde, C. and Kaltwasser, C. R. (2017). Populism: A Very Short Introduction. Oxford: Oxford University Press.
- New York Times (Europe). (2017). Turkey Signs Russian Missile Deal, Pivoting From NATO. <https://www.nytimes.com/2017/09/12/world/europe/turkey-russia-missile-deal.html>.
- Recep Tayyip Erdoğan. (2010). In wikipedia. Retrieved March 19, 2022, from https://en.wikipedia.org/wiki/Recep_Tayyip_Erdogan
- Refworld. (2015). Turkey after June 2015 Elections: Erdogan and the AKP Fall Short, <https://www.refworld.org/reference/countryrep/uscrs/2015/en/106042>.

- Refworld. (2002). Human Rights Watch World Report 2002 – Turkey, Document source: Human Rights Watch, <https://www.refworld.org/reference/annualreport/hrw/2002/en/30926>.
- Reuters. (2020). Turkey determined to control social media platforms, Erdogan says. Reuters. 1 July 2020. <https://www.reuters.com/article/idUSKBN2425Y3/>
- Ruth, S.P., Kirk, D.D. & Hawkins, A. (2019). Consequences of Populism Memo for the Guardians the new Populism Project. Team Populism, Brigham Young University. <https://populism.byu.edu/publications>
- Sebnem, A. (2009). Turkey Plans to Ease Restrictions on Kurds and Help End Decades of Conflict. The New York Times. <https://www.nytimes.com/2009/11/14/world/europe/14kurds.html>
- Salihoğlu, E. & Camadan, F. (2020). Examining the relationship between organizational narcissism tendencies of school psychological counselors and the leadership behavior perceived in school administrators. Inonu University Journal of the Faculty of Education, 21(2): 1035-1050. DOI: 10.17679/inuefd.734963
- Silverman, R. (2023). What Happens When a Turkish President Loses an Election? No One Knows. Foreign Policy, <https://foreignpolicy.com/2023/04/22/turkey-presidential-election-erdogan-akp-personality-cults-military-earthquake-economy/#>
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism, Journal of Political Ideologies, 13(1) : 95-110, DOI: 10.1080/13569310701822289.
- TASS. (2021). Erdogan rebukes Biden's snipe at Putin, says Russian leader offered 'intelligent' response - World. TASS. <https://tass.com/world/1268049>
- TCBB. (2017). Cumhurbaşkanlığı Sistemi Sempozyumunda Yaptıkları Konuşma. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/71056/cumhurbaskanligi-sistemi-sempozyumunda-yaptiklari-konusma>.
- TCBB. (2016). NATO Parlamenter Asamblesi Sonbahar Genel Kurul Toplantısında Yaptıkları Konuşma. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61069/nato-parlamenter-asamblesi-sonbahar-genel-kurultoplantisinde-yaptiklari-konusma>.
- TCBB. (2015). G-20 Antalya Liderler Zirvesi Sonunda Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/36000/g-20-antalya-liderler-zirvesi-sonunda-basin-toplantisinde-yaptiklarikonusma>.
- Telegraph. (2011). Turkey apologises for 1930s killing of thousands of Kurds. The Telegraph London. <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/8910369/Turkey-apologises-for-1930s-killing-of-thousands-of-Kurds.html>
- Telegraph. (2010). Turkey condemns Israel over deadly attack on Gaza aid flotilla". Telegraph. London. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast>.
- TIME. (2013). Piotr Zalewski, Turkey's House of Cards Moment: Arrests and Scandal Signal a Crisis for Erdogan, <https://rpl.hds.harvard.edu/faq/ak-party>.

- Times of Israel. (2015). In first, Turkish Jews light public menorah. <https://www.timesofisrael.com/in-first-turkish-jews-light-public-menorah/>
- Weyland, K. (2001). Clarifying a Contested Concept: Populism in the Study of Latin American Politics. *Comparative Politics* 34 (1): 1–22.
- Weyland, K., & Madrid, R. (2019). *When Democracy Trumps Populism: European and Latin American, Lessons for the United States*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/9781108692793.
- Wilks, A. (2022). Turkey's opposition claims millions funneled to US through foundations close to president. Al-monitor. <https://www.al-monitor.com/originals/2022/05/turkeys-opposition-claims-millions-funneled-us-through-foundations-close#ixzz8OKQcae4U> .
- Woody, C. (2017). Turkey will reportedly start getting Russia's advanced missile defense system in 2019, despite US efforts to block it. *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/turkey-agreed-to-buy-russias-s-400-missile-system-concerns-about-nato-2017-7>